

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

209158

ปัญหาการให้ระดับชั้นต่อพิธีสารขนบของประเทศไทย:
กรณีพิธีสารอนุর্বคำพิพาทนาของศาลต่างประเทศ

วัชร จิตุรศิลป์

วิทยานิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยรามคำแหง
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
นิติศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา 2555

ปัญหาการให้สัตยาบันต่อพิธีสารบาเซลของประเทศไทย:
กรณีพิธีการยอมรับคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ

วัชระ วิฑูรศิลป์

วิทยานิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยรามคำแหง
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
นิติศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา 2555
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง

PROBLEMS IN THE RATIFICATION OF THE BASEL PROTOCOL BY
THAILAND: A CASE STUDY OF RECOGNITION OF FOREIGN
COURT JUDGMENTS

WACHARA VITHOOLSILP

A THESIS PRESENTED TO RAMKHAMHAENG UNIVERSITY
IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF LAWS

2012

COPYRIGHTED BY RAMKHAMHAENG UNIVERSITY

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ ปัญหาการให้สัตยาบันต่อพิธีสารบาเซลของประเทศไทย:

กรณีพิธีการยอมรับคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ

ชื่อผู้เขียน

นายวัชระ วิฑูรศิลป์

สาขาวิชา

นิติศาสตร์

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์ ดร. สมชัย ศิริสมบูรณ์เวช ประธานกรรมการ

อาจารย์ ดร. ฐนันคร์ศักดิ์ บวรนนทกุล

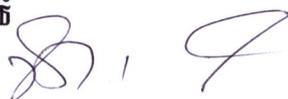
มหาวิทยาลัยรามคำแหงอนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

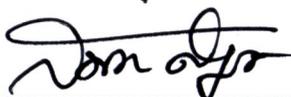
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิมล พุพิพิช)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์จตุพร วงศ์ทองสรรงค์)

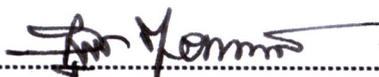
กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร. สมชัย ศิริสมบูรณ์เวช)

กรรมการ

(อาจารย์ ดร. ฐนันคร์ศักดิ์ บวรนนทกุล)

กรรมการ

(ศาสตราจารย์ ดร. วิสูตร ตูยานนท์)

กรรมการ

(อาจารย์นันทน อินทนนท์)

บทคัดย่อ

209158

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ ปัญหาการให้สัตยาบันต่อพิธีสารบาเซลของประเทศไทย:
กรณีพิธีการยอมรับคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ
ชื่อผู้เขียน นายวัชร วิทยุศิลป์
ชื่อปริญญา นิติศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา 2555

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. รองศาสตราจารย์ ดร. สมชัย ศิริสมบุญเรือง เวช ประธานกรรมการ
2. อาจารย์ ดร. ชูพันธ์ศักดิ์ บวรนนท์กุล

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาปัญหาการให้สัตยาบันต่อพิธีสาร-
บาเซลของประเทศไทย กรณีศึกษาการยอมรับคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ ใน
พิธีสารบาเซลว่าด้วยบัญญัติความรับผิดชอบสำหรับความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนย้าย
ของเสียข้ามแดน และศึกษามาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการยอมรับคำพิพากษาของ
ศาลต่างประเทศของประเทศภาคีสมาชิกในพิธีสารบาเซล

ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกของอนุสัญญาบาเซล แต่ยังไม่มีการให้
สัตยาบันในพิธีสารบาเซล เนื่องจากในพิธีสารดังกล่าวมีการกำหนดให้คำพิพากษาของ
ศาลที่มีอำนาจในรัฐภาคีมีผลบังคับใช้ในรัฐภาคีอื่น ๆ ได้ด้วย (ข้อ 17 (1) ข้อ 20 และ
ข้อ 21) จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาวิเคราะห์ปัญหากฎหมายว่าด้วยการยอมรับคำพิพากษา
ศาลต่างประเทศในพิธีสารบาเซลและมาตรการทางกฎหมายภายในที่เกี่ยวข้องเพื่อ
นำมาใช้ในการพิจารณาว่าประเทศไทยควรให้สัตยาบันในพิธีสารดังกล่าวหรือไม่

ผลการศึกษาพบว่า การให้สัตยาบันในพิธีสารบาเซลในการยอมรับให้
คำพิพากษาของศาลที่มีอำนาจในรัฐภาคีมีผลบังคับใช้ในรัฐภาคีอื่น ๆ ได้ด้วย ยังมีปัญหา
และอุปสรรคในการดำเนินการเกี่ยวกับการยอมรับคำพิพากษาศาลต่างประเทศ คือ

1) ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับกระบวนการตรวจสอบและควบคุมความถูกต้องชอบธรรมของคำพิพากษาศาลต่างประเทศ เนื่องจาก กระบวนการตรวจสอบและควบคุมความถูกต้องชอบธรรมของคำพิพากษาศาลต่างประเทศในประเทศไทยยังขาดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจน และมาตรการทางกฎหมายภายในยังไม่เพียงพอที่จะดำเนินการตรวจสอบและควบคุมความถูกต้องในด้านความเสียหายจากการขนส่งของเสียอันตรายต่าง ๆ

2) ปัญหาเกี่ยวกับขอบเขตการบังคับใช้กฎหมาย เนื่องจากการที่ความเสียหายทางด้านสิ่งแวดล้อมนั้น มีขอบเขตความรับผิดชอบกว้างขวางมาก และในแต่ละประเทศมีการกำหนดเงื่อนไขและขอบเขตต่างกันออกไป รวมทั้งประเทศไทย ก่อให้เกิดปัญหาในการยอมรับบังคับตามคำพิพากษาและการบังคับคดีของศาลต่างประเทศ

3) ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับปัญหาข้อเท็จจริง เนื่องจากในกรณีคำพิพากษาศาลต่างประเทศยังมีประเด็นปัญหาข้อเท็จจริงในคดีที่ยังไม่มีข้อสรุปที่แท้จริง ประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทย ถือว่ายังมีข้อโต้แย้งที่ยังไม่มีข้อยุติ จึงไม่สามารถที่ยอมรับคำพิพากษาศาลในต่างประเทศได้ ในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการขนส่งของเสียอันตรายไม่ว่าถูกต้องหรือผิดกฎหมายมักจะมีปัญหาข้อเท็จจริงในคดีที่ยังไม่ยุติ

4) ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการฟ้องหมู่ (Class Action) การดำเนินคดีแบบกลุ่มนั้นมีความซับซ้อนกว่าคดีธรรมดาและมีประเด็นในเรื่องความรับผิดชอบ มีผู้เสียหายเป็นจำนวนมาก เกิดปัญหาในการฟ้องขอให้ยอมรับคำพิพากษา เนื่องจากการที่มีผู้เสียหายจำนวนมากและความเสียหายของแต่ละคนก็มีแตกต่างกันไป รวมทั้งประเทศไทย เป็นการยากทั้งการพิสูจน์ความเสียหายและการกำหนดความรับผิดชอบ

5) ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการที่ผู้ที่ถูกฟ้องและศาลต่างประเทศออกคำพิพากษาและคำบังคับคดีไม่ใช่เจ้าของทรัพย์สินที่แท้จริงและเรื่องของกรรมสิทธิ์ร่วมซึ่งแม้ว่าในทางปฏิบัติอาจมีการดำเนินการแบ่งแยกได้ แต่หากเกิดกรณีที่ต้องมีการฟ้องร้องเรื่องจำนวนส่วนแบ่งหรือความเป็นเจ้าของร่วมมีปัญหา จะเกิดความยุ่งยากละปัญหาเรื่องของกรรมสิทธิ์ร่วมซึ่งแม้ว่าในทางปฏิบัติอาจมีการดำเนินการแบ่งแยกได้ แต่หากเกิดกรณีที่

ต้องมีการฟ้องร้องเรื่องจำนวนส่วนแบ่งหรือความเป็นเจ้าของร่วมมีปัญหา จะเกิด
ความยุ่งยาก

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา ได้แก่ จัดให้มีการประชุม ตกลงและออกหลักเกณฑ์
ที่ชัดเจนในการยอมรับคำพิพากษาศาลต่างประเทศ จัดทำ Inventory เกี่ยวกับเกณฑ์
ในการยอมรับและบังคับการตามคำพิพากษาศาลต่างประเทศ กำหนดหลักเกณฑ์และ
ขอบเขตความเสียหายด้านสิ่งแวดล้อม นำเอาระบบอนุญาโตตุลาการมาใช้ นำเอา
มาตรการในเชิงการบริหารมาใช้ (เช่น การเชิญศาลของประเทศจำเลยมาร่วมเป็น
องค์คณะพิจารณาคดี) เป็นต้น

foreign court judgments in the Basel Protocol, as well as related domestic legal measures in order to consider whether Thailand should ratify the Protocol.

Findings are as follows:

The ratification of the Basel Protocol would be tantamount to recognizing foreign court judgments as being enforceable in member states. In the researcher's view, a number of problems and obstacles would stem from recognizing the enforcement authority of foreign jurisdictions in such cases.

1. Legal problems would flow in the wake of the need to verify and validate the accuracy of foreign court judgments as extrapolated to situations in Thailand, not to speak of the need to control these extrapolations when applied to specific domestic conditions. Unequivocal and precise criteria for projecting such judgments to conditions in member countries have not been formulated. Furthermore, domestic conditions themselves prevent accurate verification and control of judgments assessing putative damages incurred in transporting hazardous waste.

2. There are also problems stemming from the proper scope of law enforcement with environmental damage often encompassing a very capacious scope vis-à-vis the assessment of liability. The specific conditions governing the scope of putative liability differ from country to country, including Thailand. This has led to problems in universally recognizing the compulsory enforcement authority carried by judgments rendered in foreign jurisdictions.

3. Validating or verifying alleged facts also involve serious legal problems. Conclusive judgments necessarily involving questions of how to validate or falsify disputed facts have proved elusive in any number of cases. Arguments based on absence of validation of essential facts cannot lead to certain conclusions, as has been seen both in Thailand and elsewhere. If so, it would be rash to recognize the judgments of foreign courts. Regardless of the rightness or wrongness of transporting hazardous wastes internationally, the inconclusive nature of the factual evidence adduced engenders inherent legal problems.

4. There are also legal problems involved in bringing class action suits before the courts. Prosecutions in class action suits are more complicated than in normal cases. The question of assessing liability is also very complex, inasmuch as there are often large numbers of plaintiffs seeking compensation. What precise legal action to take in such cases is a highly vexed issue, inasmuch as it is difficult to discern how to apply recognized court judgments to large numbers of injured persons, each one of which may have suffered injury in a unique way. Thus, in Thailand, it would indeed be difficult to prove damages have occurred and to determine liability with precision.

5. There are also legal problems regarding the situation in which a foreign court issues judgments and compulsory execution in these cases, the party or parties being sued are not the real property owners or co-owners. Although in practice the partition of property can be carried out, problems

arise deciding the proportion awarded to the parties having ownership or co-ownership.

The researcher offers the following recommendations: Meetings should be held so as to reach agreement and to stipulate clear criteria for the recognition of the judgments of foreign courts. An inventory should be drawn up specifying what criteria should be used in accepting and enforcing foreign court judgments. Specific criteria should be used in precisely delineating the scope of liability incurred because of environmental damage. A system of arbitration should be used. In addition, management measures should be adjusted, such as inviting the participation of the foreign court involved to sit on a panel judging the case.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีด้วยความเมตตาของท่านรองศาสตราจารย์ ดร. สมชัย ศิริสมบูรณ์เวช และท่านอาจารย์ ดร. ฐนันต์ศักดิ์ บวรนนท์กุล ที่กรุณาสละเวลารับเป็นประธานและที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รวมทั้งให้คำปรึกษา ชี้แนะแนวทางในการศึกษาและคำแนะนำทางวิชาการที่มีคุณค่า อีกทั้งยังได้ชี้แนะแง่มุมและประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ อย่างยิ่งในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณในความกรุณาดังกล่าวเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณในความเมตตาของท่านรองศาสตราจารย์ ดร. วรงค์ ทองสรรค์ ท่านอาจารย์ ดร. นันทน อินทนนท์ และท่าน ศาสตราจารย์ ดร. วิสูตร ตูยานนท์ ที่กรุณาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์และกรุณาให้แนวทางและข้อคิดที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อทิศทางการศึกษาและการปรับปรุงแก้ไข ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดปริญญาโท คณะนิติศาสตร์ ที่อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าหาข้อมูล เจ้าหน้าที่บัณฑิตคณะนิติศาสตร์และเพื่อน ๆ ปริญญาโท คณะนิติศาสตร์สาขาระหว่างประเทศทุกคนที่คอยเป็นกำลังใจ ขอขอบคุณทุกคนในครอบครัวที่ทำให้กำลังใจตลอดจนลูก ๆ ที่สละเวลาที่ควรจะได้

ท้ายที่สุด ขอขอบคุณบิดา มารดา ของข้าพเจ้าที่ให้โอกาสในการศึกษา อีกทั้งคอยตักเตือนให้ความดูแลห่วงใยมาโดยตลอด

วัชระ วิฑูรศิลป์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(4)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(7)
กิตติกรรมประกาศ.....	(11)
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	9
3. สมมติฐานของการศึกษา.....	9
4. ขอบเขตของการศึกษา.....	9
5. วิธีดำเนินการศึกษา.....	10
6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
2 แนวคิด ทฤษฎีการยอมรับคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ.....	11
1. แนวคิด ทฤษฎีว่าด้วยการยอมรับคำพิพากษาศาลต่างประเทศ.....	11
1.1 นิยามการยอมรับคำพิพากษาศาลต่างประเทศ (Definition).....	11
1.2 แนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการบังคับตามคำพิพากษา ของศาลต่างประเทศ.....	13
2. ความหมายและหลักเกณฑ์ของการบังคับตามคำพิพากษา ของศาลต่างประเทศ.....	17
2.1 ความหมายของการบังคับตามคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ.....	17
2.2 หลักเกณฑ์และเงื่อนไขว่าด้วยการรับรองและการบังคับ ตามคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ.....	19

บทที่	หน้า
3. แนวความคิดที่เป็นอุปสรรคต่อการยอมรับและบังคับ	
ตามคำพิพากษาศาลต่างประเทศ.....	26
3.1 แนวความคิดเรื่องอำนาจอธิปไตย (Concept of Sovereignty).....	26
3.2 เขตอำนาจรัฐ.....	33
3.3 การยอมรับคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ	
สำหรับประเทศไทย.....	37
4. หลักกฎหมายว่าด้วยการยอมรับคำพิพากษาศาลต่างประเทศ.....	42
4.1 หลักอักษาศัยไมตรี (Doctrine of Comity).....	43
4.2 หลักอักษาศัยไมตรีระหว่างประเทศและหลักถ้อยที่ถ้อยปฏิบัติ	
ตอบแทนระหว่างกัน (Community and Reciprocity).....	46
4.3 หลักแห่งพันธกรณี (Doctrine of Obligation).....	48
4.4 หลักความเป็นที่สุดและเสร็จเด็ดขาดของคำพิพากษา	
(Final and Conclusive Judgment).....	49
4.5 หลักแห่งสิทธิที่ได้มาแล้ว (Doctrine of Acquired Right or	
Theory of Vested Right).....	51
5. ความร่วมมือในระดับโลกเพื่อการทำสนธิสัญญาแลกเปลี่ยน	
การรับรองคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ.....	55
6. ความร่วมมือในระดับภูมิภาคเพื่อการทำ สนธิสัญญาเพื่อ	
แลกเปลี่ยนการรับรองคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ.....	56
7. หลักของความถูกต้องของเขตอำนาจศาล.....	60
8. หลักความเท่าเทียมกันของกลุ่มความในการต่อสู้คดี.....	62
9. หลักความถูกต้องของกระบวนการพิจารณาพิพากษา.....	63
10. หลักความถูกต้องของการใช้กลไกของกฎหมายขัดกัน.....	63
11. หลักความสอดคล้องของผลของคำพิพากษา ในรัฐผู้รับรองและ	
บังคับตามคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ.....	64

บทที่	หน้า
12. หลักความเคารพผลของคำพิพากษาของรัฐที่สาม.....	64
13. หลักความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน.....	65
14. หลักความสุจริตของคู่ความ.....	65
15. หลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษา.....	65
16. หลักความมีผลบังคับได้ของคำพิพากษา.....	66
17. หลักต่างตอบแทน.....	67
3 กฎหมายว่าด้วยการยอมรับคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ.....	69
1. กฎหมายไทย.....	70
1.1 พระราชบัญญัติว่าด้วยการขัดกันแห่งกฎหมาย พ.ศ. 2481.....	70
1.2 พระราชบัญญัติการรับขนของทางทะเล พ.ศ. 2534.....	72
1.3 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง.....	74
1.4 พระราชบัญญัติอนุญาโตตุลาการ พ.ศ. 2545 (การระงับข้อพิพาททางเลือก).....	79
1.5 คำพิพากษาศาลฎีกา.....	82
2. กฎหมายต่างประเทศ.....	87
2.1 อนุสัญญาระหว่างประเทศ.....	88
2.2 อนุสัญญาว่าด้วยการขนส่งของเสียอันตรายข้ามแดนและการกำจัด (Basel Convention) และพิธีสารบาเซล (Basel Protocol).....	90
2.2.1 อนุสัญญาว่าด้วยการขนส่งของเสียอันตรายข้ามแดน และการกำจัด (Basel Convention).....	90
2.2.2 พิธีสารบาเซล (Basel Protocol).....	100
2.3 การยอมรับคำพิพากษาของศาลต่างประเทศของประเทศต่าง ๆ....	111
2.3.1 สหรัฐอเมริกา.....	111
2.3.2 สหภาพยุโรป.....	118

บทที่	หน้า
2.3.3 ญี่ปุ่น.....	120
2.3.4 ออสเตรเลีย.....	124
2.3.5 เยอรมัน.....	126
2.3.6 แคนาดา.....	129
3. ข้อกำหนดอย่างเป็นทางการสำหรับการยอมรับคำพิพากษา ศาลต่างประเทศ.....	129
4. ข้อยกเว้นการยอมรับคำพิพากษาหรือคำตัดสินของศาลต่างประเทศ...	132
4.1 การหลอกลวง (Fraud).....	132
4.2 นโยบายสาธารณะ (Public Policy).....	133
4.3 ความยุติธรรมตามธรรมชาติ.....	133
4.4 ภูมิคุ้มกันในอำนาจอธิปไตย.....	133
4 วิเคราะห์ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการยอมรับคำพิพากษา ศาลต่างประเทศ: กรณีพิเคราะห์บาเซิล.....	135
1. ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับกระบวนการตรวจสอบและควบคุม ความถูกต้องชอบธรรมของคำพิพากษาศาลต่างประเทศ.....	135
1.1 หลักความถูกต้องของกระบวนการพิจารณาพิพากษา.....	135
1.2 หลักความถูกต้องของการใช้กลไกของกฎหมายขัดกัน.....	139
1.3 หลักความสอดคล้องของผลของคำพิพากษาในรัฐผู้รับรอง และบังคับตามคำพิพากษาของศาลต่างประเทศ.....	146
1.4 หลักความเคารพผลของคำพิพากษาของรัฐที่สาม.....	147
1.5 หลักความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน.....	149
1.6 หลักความสุจริตของคู่ความ.....	152
1.7 หลักความเป็นที่สุดของคำพิพากษา.....	155

บทที่	หน้า
2. ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับขอบเขตการยอมรับคำพิพากษา.....	158
3. ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับปัญหาข้อเท็จจริง.....	168
3.1 การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีแพ่ง.....	170
3.2 การวินิจฉัยข้อเท็จจริงในคดีอาญา.....	171
4. ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการฟ้องหมู่ (Class Action).....	176
5. ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน.....	181
5 บทสรุป และข้อเสนอแนะ.....	188
1. บทสรุป.....	188
2. ข้อเสนอแนะ.....	198
ภาคผนวก.....	201
บรรณานุกรม.....	252
ประวัติผู้เขียน.....	262